

Stawfordska Sällskapet

Historikgruppen för Höganäs AB

Rapport 3

Per Egon Gummesson

Av
Leif L'Estrade

Juni 2006

Per Egon Gummeson

Varför ska vi minnas Per Egon Gummeson (i fortsättningen förkortat till Per Egon, vilket han kallades för)? För det var han VD för Höganäsbolaget i 25 år, under en tid som var särskilt omvälvande, inte endast för vår bygd utan för hela landet. Ett svårt världskrig härjade i omgivningarna, omfattande sociala krav ställdes och tekniken förändrades radikalt jämfört med föregående perioder. Han var den siste "patriarken" på sin post. Vi ska i det följande lämna en del exempel på hans insatser, men så här i början kan nämnas tillkomsten av stadsvapnet (inför invigningen 1936, godkänt av riksheraldikern efter en lätt justering) och Höganäs' flygfält (invigt 1950).

Per Egon föddes den 24 mars 1893 i Borrby, Kristianstads län, Skåne. Han var därför varken från Dalarna eller Lappland som många har trott. Det finns dock andra anknytningar dit. Familjen hade varit jordbrukare i trakten åtminstone sedan 1600-talet. En känd släkting är målaren Per Gummeson (1858-1928). Om denne påminner ännu idag Gummesonrummet på Röstånga Gästgiveri. Egon tog examen från Tekniska Elementarskolan i Malmö 1914 och

blev 1917 färdig bergsingenjör vid Tekniska Högskolan (KTH) i Stockholm. En av hans professorer var Erik Odelstierna (1853-1933) som redan då hade spelat en stor roll vid järnsvampens tillkomst i Höganäs och kom att få betydelse för vår unge students senare handlande. Examensarbetet handlade dels om utvinning av volfram och vanadin ur olika malmer, dels om kartläggning av diamantbörning vid gruvbrytning.

Efter avslutade studier assisterade Per Egon vid gruvdriften i Kiruna. Genom att sälja rättigheten för ett egenutvecklat instrument rörande borrhsteknik kunde han betala alla sina studielån och dessutom köpa en motorcykel! Åren 1918-27 var han verksam vid ett flertal järngruvor, t ex Idkerberget i Dalarna. En höjdpunkt var tiden 1926-27 då Per Egon erhöll ett stipendium för studier vid amerikanska gruvor. Han reste tvärsöver USA från öst- till västkust och därpå tillbaka via en sydligare route. Den vistelsen skulle ge mycket värdefulla erfarenheter. Redan 1921 hade han besökt Tyskland, Frankrike och Spanien i liknande ärenden.

Han kom till Höganäs som gruvingenjör 1928 (ingångslön 9000:- per år plus fri bostad) och avancerade till gruvchef 1931. Hans främsta uppgift blev här att ersätta den manuella driften med maskinell brytning. Här kom erfarenheterna från USA till användning. Luftdrivna förskrämnings- och kilmaskiner inköptes från USA (en del erhöles gratis som demonstration). Samtidigt förändrades logistiken totalt. Antalet grubarbetare minskade från 2000 till 800 vid bolagets nordvästskånska gruvor. Detta medförde naturligtvis andra problem, men var alldeles nödvändigt för överlevnadens skull. För att genomföra rationaliseringarna på bästa sätt, tillbringade Per Egon personligen lång tid nere i schakten och lärde sig själv till kolhuggare och andra relevanta befattningar. Han intervjuade erfarna arbetare och utgav t e gruvfogden Carl Lundahls memoarer med kommentarer 1934. Kolbrytningen i Höganäs upphörde 1961. Det var ingen kupp efter det att Per Egon slutat; han förutsade detta själv i ett PM från 1958.

Per Egon efterträdde Blomquist som VD 1935 och flyttade då från Viken till Bruksgården vid Gruvtorget (han var den siste disponenten som bodde där). Just då hade konjunkturen börjat vända uppåt efter den depressionen och det måste ha känts uppmuntrande att ta itu med problem av helt andra slag. Det första större evenemanget var 200-årsjubileet för bildandet av Skånska Stenkolsverket 1738. Egentligen skulle det väl ha varit året innan, men kanske hann man inte med då. Det nuvarande Höganäs AB grundades dock 1797, varför man firade detta år 1997. Detta har redogjorts för på annan plats. En stor begivenhet var det också 1940, då den nya silikafabriken (numera Fabrik XII) invigdes. Den var då Europas modernaste.

Per Egons största gärning är nog etablerandet av järnpulvertillverkningen. Det kan vi säga med facit i hand; på 1940- och 50-talet visste man ingenting säkert. Kanske skulle det vara den största felsatsningen någonsin i företagets historia? Nu blev det som tur är inte så. Enär nästa hela marknaden efter kriget låg i USA, var det nödvändigt att starta produktion där. När man hittade en perfekt lokaliseringsort, Riverton, utanför Philadelphia, visade det sig inte så lätt att komma över marken. Ägaren, en Mr Taylor, var kväkare och helt ointresserad av priset som skulle erläggas. Han frågade om Per Egon trodde på Gud och Jesus, varpå svaret blev jakande. Jag tror att det var ett ärligt svar, eftersom han blev frimurare redan 1921 (Per Egon fick sedermera åttonde graden i Kristianstad). En stor svårighet på den tiden var att överföra pengar för investeringar utomlands. Det löstes bl a så att inkomsterna från järnpulverförsäljningen stannade kvar i USA tills fabriken var färdig (Lex Gummeson). Vissa tror att detta innebar något slags fiffel, men i arkivet kan vi se att finansministern, Per Edvin Sköld, var helt införstådd med tillvägagångssättet! Per Egon erhöil 1976 för sina insatser i USA Metal Powder Industry Federations förnämsta utmärkelse.

Per Egon hade många uppdrag utöver sina aktiviteter i Höganäs. Han var styrelseledamot i Uddeholm, Klippan, Finspång, Sockerbolaget, SAF, KTH, Industriförbundet m m. Vidare var han medlem av Statens krigsmaterielnämnd 1940-43 (sedermera dess ordförande) och av Statens fabriksverk 1943-59.

1947 invigdes det nya centrallaboratoriet i Höganäs, då ett av Europas förnämsta, vilket det ju fortfarande är. Denna anläggning var helt och hållet Per Egons förtjänst. Som konsult användes bl a The Svedberg, nobelpristagare 1926 och världsberömd kemist. Överhuvudtaget var nog Per Egon lite svag för professorer. Till forskningen anställdes tre nya: Tamm, Koern och Kopwillem. Han korresponderade flitigt med sådana kända namn inom metallurgin som Kalling, Wiberg, Vogt (ljudfilmens uppfinnare), Barth, Kihlstedt, Mörtsell samt Tikkanen. Till pristävlingen 1944 om utsmyckningen av huvudkontorets entré (Elis Eriksson segrade) engagerade Per Egon som smakdomare professorerna Eric Grate och Ivar Tengbom. För andra konstnärliga arbeten tog han i sin tjänst skulptören Robert Nilsson och glasmålaren Ralph Bergholtz. Han var också själv, tillsammans med sin företrädare Ragnar Blomquist, föremål för en känd och omfattande undersökning, "Executive behaviour" av Sune Carlsson (1951), nationalekonom. Studien är mycket omfattande och handlar i detalj om de två företagsledningarnas arbetsmetoder.

Per Egon var själv en framstående, tillika flitig skribent. Från hans penna emanerar t ex "Om kolet och dess tillgodogörande" (1933), "Bilen som rationaliseringsfaktor" (1936), ett stort avsnitt i "En bok om Skåne" (1937), "Ingenjören och försvaret" (1942), "Magnesit som råvara" (1945), "Den svenske ingenjören och vårt lands framtid" (1946), "Behöva vi en ny typ av företagsledare?" (1947), "Näringslivets krav på akademikern" (1947) och "Morgondagens industri" (1955). Men hans litterära insatser går djupare än så. 1943, mitt under brinnande krig, initierade han grundandet av Brännpunkten, landets äldsta personaltidning, med Bertil Wallgren som redaktör. Samma år började Axel Martin och medarbetare den mödosamma översättningen av Stawfords dagböcker och, minst lika påfrestande, sammanställningen av historieverket "Stenkol och Lera" av landsarkivarien i Göteborg, Gustaf Clemensson. Att avsätta så omfattande resurser under dessa tumultartade år visar på en framsynthet som är unik. Ytterligare verk som Per Egon gav incitament till, var den eldfasta handboken, utkom 1937, samt "Iron Powder Handbook" (järnpulvrets bibel), som började utkomma 1958. Dessutom utarbetades ett stort antal kataloger och manualer om andra produkter: svetsning, skärning, byggkeramik, syrafast gods, slipmaterial, impregnering osv. Vi får ej heller glömma hans bemödande på filmens område. Framför allt "Vi på järnverket" från 1946 och "Skånsk bergslag" 1948, en utomordentlig koncernöversikt.

Per Egon var gift sedan 1921 i Falun med Walborg "Bojan" och hade i det äktenskapet sönerna Ulf och Göran, båda liksom fadern bergsingenjörer och längre eller kortare tid vid Höganäsbolaget. Han gifte sig igen 1940 i Helsingborg och för tredje gången 1953 i Oslo med Karin Kylander. I detta äktenskap föddes döttrarna Christina och Cecilia. Per Egon uppger sina hobbies (hur hinner han med så'na?) som jakt (ofta tillsammans med Rudolf Tornerhjelm och sina strävåriga taxar på Vrams-Gunnarstorp), fiske, fjällvandringar, sportflyg (han tog certifikat 1954), guld- och silversmide samt stenarbeten.

Det går självklart en hel del historier om en sådan människa som Per Egon. Men som i fallet med dr Alling är ytterst få anekdoter med sanningen överensstämmande. Dock ett exempel: En gruvarbetare satt en gång hemma hos dir Gummeson vid en kvällssmörgås och diskuterade vissa rationaliseringar i gruvan. Plötsligt sade han: "Jag har klart för mig att direktören ska ha

mera betalt än jag, men inte att det ska vara så mycket mera!” ”All right” svarade Per Egon, ”vi byter jobb. Jag vet, att jag ska klara gruvjobbet.” ”Nej, min själ” svarade arbetaren, ”jag gör inte direktörens jobb, även om jag får hundratusen kronor!”

Av flera eftermälen väljer vi att citera Bertil Wallgren i Brännpunkten: ”Per Egon Gummeson lämnade den 1 juli Höganäsbolaget som dess VD efter en sällsamt aktiv och initiativrik insats under en lång rad av år. Under hans chefskap har det från början på skånska stenkols- och lerfyndigheter grundade bolaget utvecklats till en betydande internationell industrikoncern, i samband varmed råvarubasen väsentligt vidgats. En rad dotterbolag har skapats i Sverige och utlandet för att jämte moderbolaget bearbeta och förädla de olika råvarorna, sälja därav framställda produkter till en alltmera differentierad, på ingående teknisk service inriktad kundkrets och sist men inte minst bedriva forskning och utvecklingsarbete, oundgängligen nödvändiga för allt framåtskridande. Av dagens tillverkningar må här särskilt framhållas järnsvamp och därpå baserat pulver. Genom tillkomsten av det på dir Gummesons initiativ för några år sedan startade dotterbolaget i Förenta Staterna täckes världsbehovet av järnpulver för n till 60-65 % från Höganäskoncernen. Dir Gummeson har livligt medverkat i arbetet på att omsätta den industriella demokratin i praktiken och tog inom Bolaget bl a initiativet till de sk tekniska kommittéerna och till utgivningen av personaltidningen ”Brännpunkten”. Denna tidning, som alltid legat honom varmt om hjärtat, har genom åren kunnat räkna dir Gummeson som en uppskattad medarbetare, vare sig det nu gällt att livfullt skildra jakten på magnesit i Lappland med hjälp av flygmaskin eller att svara på frågor från de anställda i ekonomiska eller sociala angelägenheter. I färskt minne lever säkert hos många de på sin tid vida uppmärksammade ”Höganäsdebatterna”, där bolagschefen mötte sina arbetare på deras ”hemmaplan” i Folkparken och Folkets hus och med dem öppenjärtigt diskuterade många centrala frågor om socialisering, rationalisering m m. Vi tackar Per Egon Gummeson för de gångna åren och önskar honom en lång och ljus framtid!”

Per Egon avslutade sin bana på Höganäsbolaget genom att gå i pension 1960, då han efterträddes av Olov Herneryd. Därpå var han en tid rådgivare till regeringen i Burma (vars representant U Thant då blivit generalsekreterare i FN). Han var av den gamla stammens direktörer, den siste av sin sort. Samma år avgick en annan disponent av samma kaliber och med åtskilliga likheter i karriär, nämligen Karl Fredrik Göransson i Sandviken. Ett bevis på denna, låt oss uttrycka det, patriarkaliska natur, är de tiggarbrev som i jämn ström anlände till bolaget från slutet av 1700-talet till och med Per Egons verksamhetsår. Man kan följa dem i Höganäsbolagets arkiv. Det var änkor och liknande som i sin förtvivlan efter att ha råkat i obestånd, kanske pga eldsvåda eller stöld, sökte ekonomisk hjälp. Och det måste sägas, nästan varje gång biföll bolaget deras önskemål.

Per Egon Gummeson gick ur tiden, 92 år gammal, den 29 augusti 1985 i Örskelljunga.